

УДК 339.9.012

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

DOI 10.30838/P.ES.2224.290818.117.214

**Скрипник Н. Є., к.е.н
Куличенко О. Г.***Дніпровський національний університет імені О.Гончара*

Стаття присвячена дослідженню сучасних інноваційних процесів в Україні. В статті розкрито передумови розвитку інноваційного потенціалу, здійснена оцінка сучасного стану інноваційної діяльності в країні. Виконано аналіз тенденцій та стану розвитку українських інновацій. Розглянуто проблеми, які гальмують розвиток інноваційного потенціалу в Україні. При вирішенні поставлених завдань використовувалися методи економічного аналізу та синтезу, побудови графіків та діаграм, порівняльний аналіз тощо. На даному етапі розвитку України інноваційний потенціал стає все більш важливішим як для самої країни та і для її місця у світі розвинутих технологій. встановлено, що в сучасному світі ефективність інноваційної сфери країни є основоположним елементом для забезпечення конкурентоспроможності її економіки. Визначено, якщо Україна зможе правильно користуватись інноваційними механізмами розвитку, то зможе рухатись вперед і досягти рівня розвинутих країн. Для пошкваллення інноваційних процесів в Україні потрібна зпланована та обдумана інноваційна політика країни, здійснення якої зформувало б доцільні правові та соціально-економічні передумови для результативної роботи науково-дослідних робіт. В ході дослідження зроблено висновок, що на сучасному етапі розвитку в Україні простежується тенденція сповільнення інноваційних процесів. В останні роки в Україні на затримку інноваційної діяльності дуже сильно впливає негативна динаміка конфігураційних перетворень у виробництві та зменшення частки інноваційної продукції у загальному розмірі промисловості країни.

Ключові слова: інноваційний потенціал, міжнародне науково-технічне співробітництво, конкурентоспроможність, високотехнологічне виробництво, інноваційна діяльність, інноваційна модель розвитку, розвиток технологій, інтелектуальна діяльність, інноваційна інфраструктура, науково-технічний прогрес

UDC 339.9.012

FORMATION AND DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF UKRAINE

DOI 10.30838/P.ES.2224.290818.117.214

**Skripnik N., PhD in Economics
Kulychenko O.***Dnipro National University named after O. Gonchar*

The article is devoted to the research of modern innovation processes in Ukraine. The article describes the preconditions of the development of innovation potential, the estimation of the current state of investment activity in the country. The analysis of tendencies and the state of development of Ukrainian innovations is carried out. Problems that hinder the development of innovation potential in Ukraine are considered. In the course of the elimination of the constant extermination, the methods of exoemotional synthesis and synthesis, as well as the analogy of the analogues, were used. At this stage of development of Ukraine, the innovative potential is becoming more and more important both for the country itself and for its place in the world of developed techno-logical. It has been established that in the modern world, the efficiency of the innovative sphere of the country is an essential element for ensuring the competitiveness of its economy. It is determined if Ukraine can correctly use the innovational mechanisms of development, it will be able to move forward and reach the level of developed countries. In order to revive innovation processes in Ukraine, a planned and deliberate innovation policy of the country is needed, the implementation of which would form the appropriate legal and socio-economical preconditions for the effective work of the research and development activities. It has been concluded that at the present stage of development in Ukraine there is a tendency of slowdown of innovative processes. In the recent times the negative dynamics of the configuration changes in production and the reduction of the share of non-innovative production in the overall size of the country's business is very much affected by the delay in the innovation activity.

Keywords: innovative potential, international scientific and technical cooperation, competitiveness, high-tech production, innovative activity, innovative model of development, technology development, intellectual activity, innovation infrastructure, scientific and technological progress.

Актуальність проблеми. Основною стратегічною метою соціально-економічного росту України є становлення її як країни високих технологій, що значить задоволення вітчизняними конкурентоспроможними високотехнологічними продуктами попиту внутрішнього ринку та входження України у всесвітнє господарство. В даний час, за новітніх реалій аграрного життя та світових економічних відносин, коли еталоном результативного піднесення стала якість та швидкість входження оновлених інформаційно-технологічних систем та управлінських теорій, аналіз інноваційного потенціалу України стає дуже назрілим, адже стала вкрай необхідною потреба змінити саме підходи до інноваційної політики, та навіть до визначення інновації як класу.

Актуальною являється потреба встановлення не принципової необхідності інновацій в Україні, а те, чому вагома та зрозуміла ідея не втілюється у життя, а також те, що саме з інтернаціонального досвіду

ведення інноваційної політики треба вибирати за приклад при регулюванні.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дану роботу присвячено задля вивчення проблем становлення та розвитку інноваційного потенціалу та його перспектив для України. Проблематикою розвитку інноваційного потенціалу займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці: П.Завлін, І. Ансофф, В. Горшкова, О. Дація, Р.Солоу, Е.Кретовоа, М.Портер, В. Яковенко та інші. Однак визначенню перспектив розвитку інноваційного потенціалу, а також розробці інших науково-практичних рекомендацій, орієнтованих на державну підтримку нововведень цієї галузі, приділяється недостатня увага.

Мета статті: Визначити сутність поняття «інноваційний потенціал», оцінити рівень розвитку інноваційного потенціалу в Україні, виявити тенденції, що склалися в цій сфері та виявити перспективні напрямки розвитку на найближчу перспективу. Також у вияві специфіки розвитку інновацій в умовах сучасної економіки України. Задля досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання:

- виявити тенденцій та бар'єри на шляху процесу виникнення ринку інновацій в Україні;
- виявити головні переваги та недоліки, яких надають економіці інновації;
- визначити головні напрями державного регулювання інноваційної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо не враховувати те, що інноваційна практика проводиться вже багато тисяч років, об'єктом особливого наукового аналізу інновації стали лише в ХХ ст. До кінця ХХ в. стало безсумнівним, що індустріальна країна стає минулим, на зміну їй іде зовсім нова – постіндустріальна. Початком інноваційного шляху розвитку економіки є поняття «інновація» [1].

Інноваційний потенціал – це комплекс існуючих в країні науково-виробничих, технологічних та інтелектуальних засобів з відповідним їх інфраструктурним забезпеченням, що можуть створювати новітні знання та результативний механізм їх комерційного використання.

Нинішній інноваційний потенціал країни структурувався протягом ХХ ст., тоді, коли у світі розгорталась науково-технічна революція [2;3]. Функції, що виконують інновації для розвинення економіки України та соціуму багаточисельні, немає змоги огорнути всю область їх

діяльності. Інновації допомагають економічно розвивати державу в довгому часовому періоді. Інновації зайняли передній план, ще в часи індустріального суспільства. До початку доби після індустріального і інформаційного суспільства інновації стабільно займають місце центрального основоположника економічного росту всіх країн світу [4]. Вони мають вплив на всі сторони життєдіяльності людей, а також на економічну її складову. Інновації мають вплив на створення нових сфер економіки.

Процес піднесення інноваційних технологій допомагає вийти на інтернаціональні ринки новим продуктам, товарам та послугам, появи програм та проектів, головною характерною рисою постіндустріального суспільства стали знання. В даний час жвавого розвитку інноваційної промисловості, продукти інноваційної діяльності мають першочерговий характер, адже інновації являють собою певні конкурентні переваги на всесвітньому ринку між державами[5]. Інновації мають максимально вагоме значення для зміни традиційного шляху розвитку на траєкторію постійного економічного зростання. Надамо оцінку існуючого інноваційного потенціалу України.

Коли у 1991 році Україна прийняла Закон «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної політики», тоді вона на законодавчому рівні закріпила курс на науково-технологічне оновлення економіки. Вибір інноваційної моделі вдосконалення економіки найближчим часом було внесено конкретику в численних законодавчих документах. Не дивлячись на це, сьогодні в Україні дуже малий вплив держави на інноваційні процеси в економіці, майже не стимулюються інвестиції в наукові експерименти та розробки, продовжується регрес наукового потенціалу, що можна побачити нижче[6].

Україна зробила певні кроки для того щоб посилити стимулювання свого інноваційного потенціалу, як описано у Стратегії інноваційного розвитку України, що була прийнята у 2009 році. Її доповнюють Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері на період до 2014 року, та багато політичних ініціатив, що визначили стратегічні секторальні та регіональні пріоритети інноваційного розвитку [7].

Упродовж 2017 р. наукові дослідження та розробки (НДР) в Україні реалізовували 963 організації, 45,8% з них належать до державного сектору економіки, 39,0% – підприємницького, 15,2% – вищої освіти. На

підприємствах та в організаціях, що здійснювали НДР, кількість тих хто виконував ці роботи на кінець 2017 р. становила 94,3 тис. осіб, з них 63,0% – дослідники, 9,7% – техніки, 27,3% – допоміжний персонал. У табл. 1 можна побачити динаміку кількості працівників, які були задіяні у виконанні НДР у 2013-17 рр.

Таблиця 1 – Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР за категоріями.

Роки	Кількість працівників в - усього	У тому числі				
		з них мають науковий ступінь		дослідник и	технік и	допоміжний персонал
		доктора наук	доктора філософії (кандидата наук)			
2013	155386	11155	41196	115806	14209	25371
2014	136123	9983	37082	101440	12299	22384
2015	122504	9571	32849	90249	11178	21077
2016	97912	7091	20208	63694	10000	24218
2017	94274	6942	19219	59392	9144	25738

Джерело [8]

В Україні було максимальне мінімізація чисельності наукових кадрів серед країн Центральної і Східної. Це можна побачити, проаналізувавши дані з табл. 1. та з рис. 1.

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок

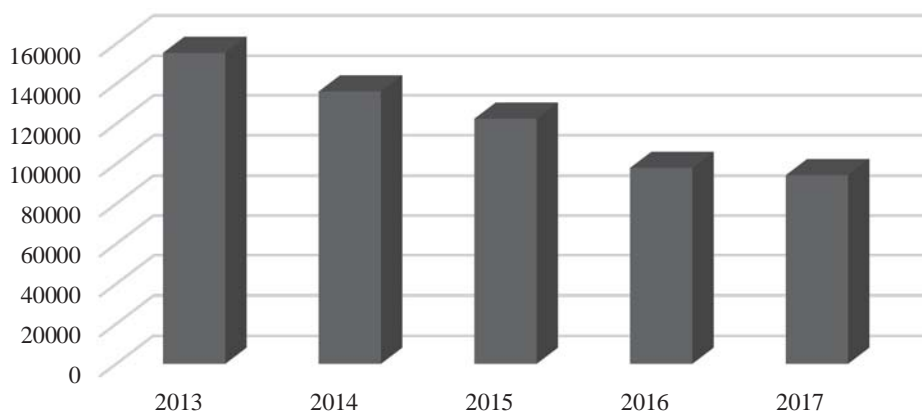


Рисунок 1. – Динаміка зміни кількості працівників, що задіяні у виконанні наукових досліджень та розробок у 2013-17 рр.

Джерело [8]

Інноваційні процеси в Україні можна окреслити як нестабільні та позбавлені чітких довгострокових стимулів. Суттєвим бар'єром для введення інновацій в Україні за роки незалежності є вагомі втрати науково-технічного потенціалу (табл. 1.). Політика «виживання» наукової

сфери без здійснення системних заходів щодо її пристосування до ринкових вимог, незатребуваність її вітчизняною економікою привели до негативних результатів.

Ці перетворення набувають особливо негативного характеру в порівнянні зі зростанням чисельності держуправлінців, силових структур, служителів культів та затрат на їх утримання.

У 2017 р. частка виконавців НДР у загальній кількості зайнятого населення становила 0,58%, у тому числі дослідників – 0,37%. За даними Євростату, у 2015р. найбільшою ця частка була у Фінляндії (3,21% і 2,35%), Австрії (3,10% і 1,92%) та Швеції (2,97% і 2,33%); найменшою – у Румунії (0,53% і 0,33%), Кіпрі (0,83% і 0,61%), Польщі (1,0% і 0,75%) та Болгарії (1,0% і 0,65%).

Питома вага докторів наук і докторів філософії (кандидатів наук) серед виконавців НДР становила 27,7%, серед дослідників – 43,8%.

Розподіл загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок за джерелами фінансування подано у табл. 2.

Таблиця 2 – Джерела фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок(тис. грн)

	2014	2015	2016	2017
Усього	10320327,9	11001889,5	11530697,5	13379292,4
кошти бюджету	4088390,6	3992167,8	3910777,9	4896372,4
з них державного бюджету	4021539,9	3915356,4	3700856,5	4740059,9
власні кошти	1927807,3	2783319,2	1146032,5	1340848,1
кошти організацій державного сектору	302395,4	281614,6	361549,5	718655,6
кошти організацій підприємницького сектору	1842145,4	1713368,4	3369509,9	3007748,7
кошти організацій сектору вищої освіти	5006,5	3702,8	7374,7	8860,1
кошти приватних некомерційних організацій	2887,9	141,7	2797,4	2838,2
кошти іноземних джерел	2043013,1	2077566,1	2550345,8	3262844,1
кошти інших джерел	108681,7	150008,9	182309,8	141125,2

Джерело [8]

У 2017р. загальний обсяг витрат на виконання НДР особистими силами організацій був 13379,3 млн.грн, у тому числі витрати на оплату праці – 7152,9 млн.грн, інші поточні витрати – 5444,6 млн.грн,

капітальні витрати – 781,8 млн.грн, з них витрати на придбання обладнання – 659,1 млн.грн.

Розподіл загального обсягу витрат на здійснення наукових досліджень та розробок за джерелами фінансування у 2017 році зображено на рис. 2.

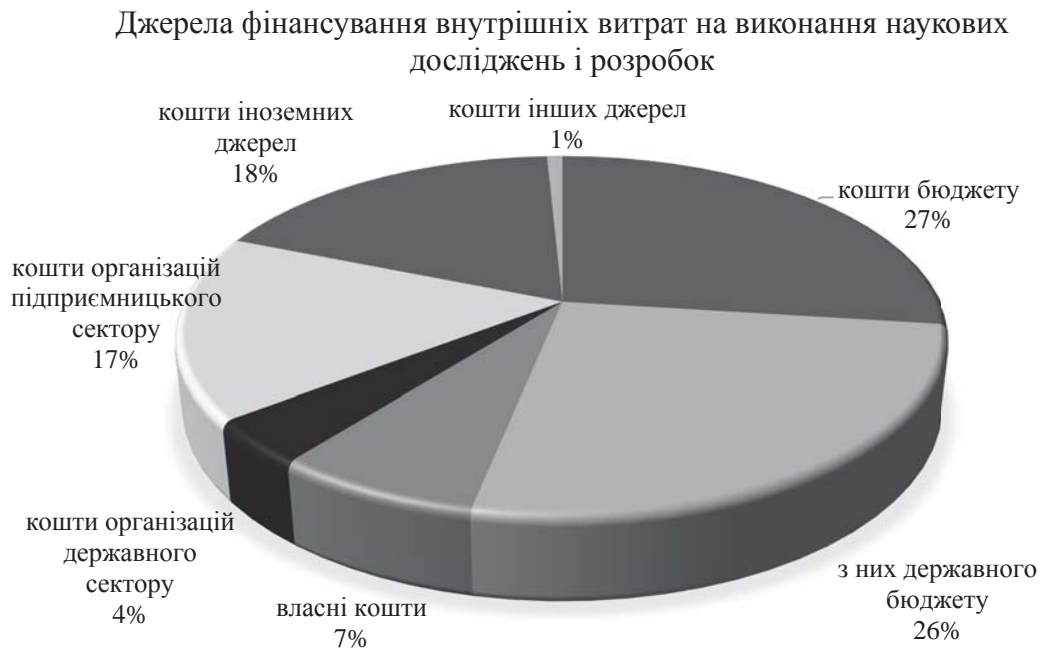


Рисунок 2. – Розподіл загального обсягу витрат на дослідження у 2017 році, %
Джерело [8]

Питома вага сукупного обсягу витрат у ВВП становила 0,45%, в тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,16%. За даними 2016р., частина обсягу затрат на НДР у ВВП країн ЄС-28 у середньому мала значення 2,03%. Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Швеції – 3,25%, Австрії – 3,09%, Німеччині – 2,94%, Данії – 2,87%, Фінляндії – 2,75%, Бельгії – 2,49%, Франції – 2,25%; меншою – у Македонії, Латвії, Румунії, Кіпрі та Мальті (від 0,43% до 0,61%).

У 2017 р. 21,9% сукупного обсягу витрат були направлені на виконання провідних досліджень в області науки, які на 92,4% фінансовано за рахунок коштів держбюджету. Частка витраченого на виконання прикладних досліджень в облвсті науки становила 23,6%, які на 51,5% фінансувалися за рахунок коштів держбюджету та 27,6% – за рахунок фінансів організацій підприємницького сектору. На реалізацію науково-технічних розробок спрямовано 54,5% загального обсягу

коштів, які на 40,3% профінансовані іноземними фірмами, 28,7% – організаціями підприємницького сектору та 14,3% – за рахунок власних грошей. Близько половини обсягу витрат, направлених на виконання фундаментальних наукових розробок, припадає на галузь природничих наук, 25,5% – технічних, 9,4% – сільськогосподарських. На виконання прикладних наукових досліджень направлено 44,3% витрат галузі технічних наук, 20,4% – природничих, 12,3% – сільськогосподарських. Більша частка (87,7%) затрат на виконання науково-технічних розробок припадає на галузь технічних наук [8].

В даний час формуються більш сучасний погляд на фактори соціально-економічного росту у світовому господарстві. Взагалі, якщо брати у приклад розвинені країни, можна побачити, що стійкий економічний ріст базується на високому рівні інноваційної сфери і використанні знань та інновацій як одних із основних економічних ресурсів. Тільки інноваційна діяльність підприємств може дати змогу забезпечувати їх конкурентоспроможність як на внутрішньому ринку так і на зовнішньому. До великого жалу, інноваційні процеси в Україні ємінливими та вони не мають певних тривалих заохочень щодо інноваційної діяльності. Її становище в Україні сучасні науковці характеризують як кризове, воно не відповідає тому рівню інноваційних процесів у країнах, що визначили для себе цей напрямок розвитку як пріоритетне завдання.

Теперішній стан економіки України характеризується не тільки удосконаленням ринкових відносин, але й розвитком самого виробництва в умовах мінімальних витрат матеріальних ресурсів. Вхід країни до світових економічних просторів з більшим ступенем суперництва стала основою переходу від екстенсивної моделі вітчизняної економіки до інноваційної моделі розвитку виробництва[9].

За цих умов головними факторами, які забезпечують розвиток промислового виробництва, є жваве здійснення у виробництві досягнень науково-технічного прогресу, збільшення конкурентоспроможності товарів та невідпинна модернізація системи керування виробництвом, яке гарантує найбільш дієвий спосіб застосування людських, матеріальних та виробничих ресурсів.

Основною рушійною силою розвитку інновацій в Україні можна вважати глобалізацію науково-технічного прогресу, вона являє собою

причину загрози інноваційній безпеці у країні та, в той же час, формує підґрунтя для всесвітньої науково-технічної кооперації. За таких умов Україна має поставити собі за мету результативне застосування науково-технологічного потенціалу, який включає: наукоємне машинобудування; мікроелектроніка; нанотехнології; інформаційно-телекомунікаційні інновації; новітні хімічні технології, виробництво модернізованих матеріалів і ін.

На теперішній час Україні властива висококонцентраційна будова формування інновацій, коли переважають декілька основних центрів науково-дослідних робіт: Київ, Харків, Дніпропетровськ і до 2014 р. був Донецьк. Роль звичних ядер інноваційної діяльності батьківщини стає меншою, що сильно відображається на обласних центрах і містах.

Для пошвидшення інноваційних процесів в Україні потрібна зпланована та обдуманна інноваційна політика країни, здійснення якої зформувало б доцільні правові та соціально-економічні передумови для результативної роботи науково-дослідних робіт. Фундаментом для зваженого та активного розвитку сучасних течій прикладної та основоположної науки вже була покладена знаменитими науковцями вже багато років тому[10].

Фінансування також дуже сильно впливає на активізацію і нормальне функціонування інноваційної діяльності. Для її розвитку потрібні інвестиції – це вкладання фінансів у різноманітні проекти, що пов'язані з інноваціями та соціально-економічні програми

Висновки. Результати проведеного дослідження вказують на те, що на сучасному етапі розвитку в Україні простежується тенденція сповільнення інноваційних процесів. В останні роки в Україні на затримку інноваційної діяльності дуже сильно впливає негативна динаміка конфігураційних перетворень у виробництві та зменшення частки інноваційної продукції у загальному розмірі промисловості країни. Значною мірою впливає також високий ступінь інфляції та загальний спад виробництва. Україна сильно знизила свою зовнішньоекономічну активність, що потужно відобразилось на імпортозалежності країни від товарів науково-технічної сфери. Інноваційні процеси також гальмуються тому, що майже немає попиту на наукових працівників, а вони в свою чергу не втрачаючи часу мігрують за кордон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Руководство Осло. Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям. Третье издание / ОЭСР ; Евростат ; пер. с англ., изд. второе исправленное. – М., 2010. – С. 31.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15/card6>
3. Бездудний Ф.Ф. Сущность понятия инноваций и его классификация. «Инновации» № 2–3(13) / Бездудний Ф.Ф., Смирнова Г. А., Нечаева О. Д., 2016. – 124 с.
4. Авсянников Н. М. Інноваційний менеджмент: навч. посібник. М. : РУДН, – 2011.
5. Инновационный менеджмент. Фатхутдинов Р.А. 6-е изд., испр. и доп. - СПб.: 2011. — 448 с.
6. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В. М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
7. Основи економічної теорії / С. В. Мочерний, С. А. Єрохін, Л. О. Каніщенко та ін. / за ред. С. В. Мочерного. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 464 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Алексеева М. Б. Анализ инновационной деятельности : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / М. Б. Алексеева, П. П. Ветренко. – М. : Издательство Юрайт, 2018. – 303 с. – (Серия : Бакалавр и магистр. Академический курс).
10. Писаренко Т. В. Інноваційна діяльність та її вплив на економічний розвиток в Україні : монографія / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша, Г. В. Карлюк, Л. В. Лях. – К. : УкрІНТЕІ, 2015. – 116 с.